

ACC. N:R M. 14610: 1-10.

Landskap: Blekinge Upptecknare: Eric B. Karlsson, Tring
Härad: Medelstads Berättare: " " " "
Socken: Tring Berättarens yrke: f. d. hemmansägare
Uppteckningsår: 1958 Född år 1880 i Tring

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Smiden. s. 1-10.

LUF 109

==Angående Smeden==FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Min farfar var smed, min farbror var smed, min fader var ej in-
treserad av det yrket, men jag har varit så intreserad, att jag,
under mina yngre år gjorde nästan allt smide vad vi behövde å går-
den. De stora gårdarna, här som i Tyskland, hade s.k. gårdssmeder,
Min farfar var gårdssmed å Johannihus fidekommis i 20 år.
Vi d 36 års ålder inköpte han en gård i Jemsunda Tvings s:n, här
öppnade han bysmidesrörelse vilken han bedrev till sin död 1863.
Farfar hade fyra söner, av dessa reste 2 till U.S.A. och en av des-
sa fortsatte smidesyrket i U.S.A. till sin död, en son den äldste
/ min fader/ övertog skötseln av gården, den näst äldste övertog
smidesrörelsen efter fadern, alltså 2 söner stannade hemma t.v..
Farbrors smidesrörelse gick bra, han hade en gesäll och en lärpojke
ständigt, i byn fanns 13 bönder, och desutom sökte sig folk dit
från grannbyarna med arbete, farbror var välkänd för sina eggjärn
och hovbeslag samt nya ideer om jordbruksredskaps form.
Min fader överlät jordbruket till farbror 1877 och inköpte en gård
tre km. därifrån i byn Bröstorp Tvings s:n, Farbror drev nu både
smide och jordbruk intill sin död 1919.

Luf 109

1

Bysmedens arbete blev mindre och mindre, en son övertog farbrores smidesrörelse, men ej gården, det var en annan son, smidet blev nu mer endast smärre reparationer och hovbeslag, detta lönade sig mindre och något arbetsfolk kunde ej smeden hålla sig med, varför denna smedja stängdes helt 1925. Varför? jo, fabrikkssmide trängde ut bysmeden, endast hovbeslag kunde smeden ej leva på.

På 1800 talets sist~~re~~halva fanns det smed i varje by, dessa var egna ~~egna~~ företagare utan någon skyldighet gent emot byn / någon annan form känner jag ej till / arbetade för sitt uppehälle så länge arbete fanns. 1870-1900 var någon sockensmed utrustad med större kunskap och nyare maskiner var för vissa arbeten beställdes hos sockensmeden, de flesta bysmederna var gamla män som stod i sin gamla omoderna smedja och lagade redskap så länge de orkade, vid 1900 talets början ^{fanns varken} bysmeden eller hans smedja, så länge de fanns gjorde de allt smidesarbete åt bonden. Bysmedens söner med ärliga anlag reste utrikes eller tog plats å närliggande varv i och för utbildning, några kom åter till hembygden byggde moderna smedjor här och där fick en större kundkrets och kunde tillfredsställa stora

fodringar p modernt arbete, nu blev det längre avstånd mellan smed-
jorna. De flesta bysmeder hade ej större jordbruk än de kunde skö-
det själva på stunder då och då, jag kände tre smeder här i närhe-
ten, som hade 1 ko och 1 gris några st. höns. Min farbror hade
jordbruk på en areal av 10 har. han hade piga och dräng för jord-
bruket, samt 2 man i smedjan intill 1915 då det började sina med
arbetet även där, då var redan flera smedjor i kringliggande byar
stängda för alltid. Före 1870 fick bysmeden göra allt smide
vad byns folk behövde, men somliga smeder hade specialiserat sig
på vissa smiden såsom: koskällor, knivar, yxor, spador, grepar,
vagnar, hötjugor, liar, vid en dylik bställning vände man till den
smeden, som hade berömma för dyligt arbete. Smeden bodde i regel
vid något vägskäl i byn ej långt från huvudväg, ty långväga resan-
de kunde ibland få anlita smeden, då en hjulring lossnat eller
hästten tappat en sko, Någon konkurens kunde man inte tala om, det
den ene inte kunde, kunde en annan och så fick dom arbete utom byn.
Några egentliga liesmeder känner jag ej till här i orten, det var
resande smeder från Småland, som kom till Blekinge på vårsidan

4

med liar och av dessa inköpte bönderna här i orten sina liar intill 1893 då började fabriksgjorda liar försäljas i ortens affärer. Bysmederna arbetade efter beställning, att smeden då ingen beställning var för handen tillverkade några knivar eller hästskor var ju brukligt, s.k. söm och broddar tillverkades å lediga stunder och lagrades för att alltid ha till hands. Bysmeden hade samarbete med ortens vagnmakare, så att då bonden fick ett hjul trasigt ställdes det till smeden, han i sin tur anlidade vagnmakaren och hjulet var färdigt att avhämta hos smeden. Samma prosedur vid beställning av hel vagn, det fanns ju vid 1880 talet ingen fjädervagn i min hemort, det var endast arbetsvagnar. De bysmeder som hade främmande arbetshjälp i smedjan fick betala: lärlingens maten första året, andra året maten och 30 kronor för året, då gav pojken sig på luffen till andra smeder för att få praktik i yrket. Efter tredje året var gesällen färdig och betingade en årlig lön av 100 kr. samt fri kost och logi detta var 1887, arbetet började kl. 5 ^{pm} och slutade kl. 8 em. gesällen kunde ju vid tillfälle göra något arbeten personligen fick ta betalt för, det var en gesäll hos min farbror som på fritider gjorde pistoler, det var prov för mästerskap.

Min farfar var herrgårdssmed i unga år å Johannishus, som jag här tidigare ommänt, bostad och smedja med smidesinventarier bestod på gården utan vedergällning, smeden skulle i första hand åtaga sig all gårdens smide emot gällande priser, själv fick han anskaffa och avlöna så mycket arbetskraft, som krävdes, men hann han göra något åt övriga kunder var det tillåtet, farfar var en skicklig smed och hade mycket främrat arbete, och för detta arbete kunde han ta mera betalt än gårdens avtalade priser, därför arbetade 4-5 man i smedjan, inventarie och hus synades vid tillträde och avträde. En och annan bonde gjorde någon mindre reparation själv vid denna tid här på en mils omkrets, men inom socknen fanns en bonde, som gjorde allt förekommande arbete i smidesväg åt sig själv. Någon hemindustri av smide förekom ej i denna s:n. År 1890 fanns inom socknen 7 smedjor, år 1958 2 st. inom socknen och dessa har mest arbete med motorer, en av dessa smeder kör med bil till bönderna för bästskoning vid beställning. Smedens yrke gick nog i arv från far till son och lärotiden skedde till att börja med i faderns smedja, då skolan avslutats och pojken var framläst tog han plats hos någon annan

smed, Anställningsförhållande har jag här tidigare omnämmt. Smedens
arbete var tungt och underutvecklade pojkar dugde ej till smed, de gam-
la smederna var kraftiga och robusta män, då de stod vid sin eld eller
slog på glödgat järn en kulan höstkväll kunde vilken som bliva rädd för
smeden, Om bysmeden var gammal och ensam fick beställaren hjälpa till
med arbetet, jag minnas en gammal smed då 70 år som hade sin lika gam-
la hustru till hjälp vid påläggning av hjulringar m. fl. arbeten.
Smeden var väl ansedd i byn och var gäst i varge gård vid festligheter,
Att smeden anlätades som tandutdragare hörde jag, och det tillgick så
att smeden hade en lagon grov ståltråd han lade om den sjuka tanden
ena ändan fastgjordes i smidesstället, så nappade smeden en glödgad järn-
ten i äsjan, stack den emot hakan på patienten och så var tanden borta.
Vid slagsmål i byn kallades smeden och han avstyrde bråket ty ingen
ville vara oven med smeden, han var i regel kraftigare i sina armar än
de andre gubbarna på grund av sitt yrke. Någon övernaturlig förmåga
hos någon smed känner jag ej till här omkring.
Smeder var klädda liksom andra i byn, men i smedjan hade smederna skinn-
förklä fästa med rem om halsen och livet samt alltid träsko.

Smedens ekonomiska ställning var i likhet med andra yrkesmän, det är klart att skillnad fanns, det fanns en och annan som ekonomiskt sett jämfördes med den oberoende bonden. Bostadshuset var likt övriga stugor i orten ett rum kammare och kök, smedjan var en särskild byggnad intill en väg, den bestod av ett rum, väggar av kullersten eller bräder / plank / enkelt tak av tegel, i smedjan fanns hos den gamle bysmeden äsjan, i den öppna gråstensspisen, bälgen med underblåst, städet 4-6 olika tänger 1 för tunnare lättare järnbitar, en för tjockare, en för runda järn dess käftar var skåliga, en för släggor med käftarna inåtböjda, en för vridning avsmala tenar, dessa var för en hand, så fanns 2 st. för 2 händer, mästerns egen hammare, en tre kg. slägga, olika grova håljärn, penhammare, huggmejslar med skaft, i städkubben satt kohornet med saltsyra för avkylning av hugg- och håljärn, i spisen hörn var en sandhög / fin vit sand / för kylning av järnets ytskikt vid svetsning, rensspaden och kolskoffan samt ett trätråg med kylvatten, ^{ett} enda litet fönster å gaveln, under det arbetsbänken med skruvstycke, en brädbit i fönstret var instuckna olika prylar och träberror vilka glödgade användes vid hålgöring i trä.

I ena hörnet av smedjan var en kätte där kol förvarades, för övrigt var jordgolvet belamrat med diverse färdiga och ofärdiga saker, fick gå försiktigt i smedjan, å väggarna hängde ~~mångax~~ diverse saker, som nog aldrig fick någon användning, då smeden tände äsjan hämtade han eld i sin bostad i en gammal träsko, men om möjligt hölls elden vid liv med en hård träbit instucken i kolet i elden. Skostall fanns utanför smedjans ena gavel där isynnerhet oxar fick stå vid skoning, så fanns en slipsten tillhands i smedjans närhet, var smeden kunnig i att sko måste han ha spikhammare med klo, hovkniv för stöd mot bröstet, krokig kniv för rengöring av hoven inuti, men alla smeder var inte hovslagare. Dessa redskap var de vanligaste intill 1900 anskaffade de unga smederna bormaskin, stukmaskin, bockmaskin allt för handkraft, I de större smedjorna var folk dagen i ända alltid i något ärende och där utbyttes tankar, där gjordes bytesaffärer och smeden visste allt. Vid denna tid fanns alla järn och ståldimensioner att köpa å Kallinge järnbruk Ronneby. Träkol köptes från Småland, smideskol från staden

9

D.v.s. stenkol, staden Karlskrona, Vid den här tiden 1890 fanns inga fjädervagnar här i socknen ingen smed hade verktygsuppsättning för dyligt arbete, de första fjädervagnarne inköptes år 1892 i Växiö. Arbetsvagnar beslogs det har jag omnämnt tidigare här, de yngre smederna som kunde skaffa sig någon maskinkraft till hjälp åtog sig allsidigt smide. Eggverktyg tillverkades på följade sätt, en stålbit uttunnades till papperstjocklek, å båda sidor lades järn dess tjocklek berodde på vad kniven skulle vara till, så sammansmältes dessa tre skivor till en enhet och hamrades till en kniv, järnet stagade stålet och stålet fick en fin skärpa vid slipning, lika så vid hacktillverkning, men då lades stålet på insidan av hackan, det blev bare en skena längs eggen hackens järn på utsidan slets bort, men stålet var skarpt på insidan. Mejslar och stenborr gulglöddes / ej vitglöd / doppades i vatten eller saltlake fick blåanlöpa, var de skulle löpas i för avkylning var beroende av stålets hårdhet, och vad hårdhet man ställde på föremålet. Vid denna tid fick en hjulring som skulle läggas om huggas av och ihopsvetsas igen, sen stukmaskinen kom till, värmes ringen och stukas ihop till önskad storlek.

Vid skoning av hästar höll ägaren av hästen eller hans dräng upp hoven medan smeden verkade hoven till önskad form, redskap ovid skoning var renskniven, slätjärnet, skohammaren, raspen, nitjärnet. På yxor och knivar, liar och diverse handredskap satte smeden sina initialer. Smidesyrket som jag här beskrivet det är sedan 20 år tillbakes helt förbi, någon avlägsen bygd höll kvar den gamla smedens verktyg och metoder intill våra dagar. Då kom elkraften och mångsidiga maskiner även till sockensmederna, och en annan sak från samma tid finnas allt smidesarbete i färdigt skick i varje lantaffär industriern har övertagit bysmedens arbete på alla sätt.

Med hälsningar

Eric B. Karlsson